

**МИНИСТЕРСТВО ОБРАЗОВАНИЯ И НАУКИ РЕСПУБЛИКИ КАЗАХСТАН
ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫ БІЛІМ ЖӘНЕ ҒЫЛЫМ МИНИСТРЛІГІ
THE MINISTRY OF EDUCATION AND SCIENCE OF THE REPUBLIC OF
KAZAKHSTAN**

**Л.Н.ГУМИЛЕВ ат. ЕУРАЗИЯ ҰЛТТЫҚ УНИВЕРСИТЕТІ
ЕВРАЗИЙСКИЙ НАЦИОНАЛЬНЫЙ УНИВЕРСИТЕТ имени Л.Н.ГУМИЛЕВА
L.N. GUMILYOV EURASIAN NATIONAL UNIVERSITY**

Л.Н.Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университеті Л.Н.Гумилев атындағы ЕҰУ 20-жылдығына және экономика ғылымдарының докторы, профессор, ХАА және Ресейлік Жаратылыстану Академиясының академигі, «Қаржы» кафедрасының меңгерушісі Садвокасова Куляш Жабыковнаның 60-жас мерейтойына арналған «Жаңа нақты жаһандық жағдайда Қазақстан Республикасының қаржы-несие жүйесінің дамуы»

Халықаралық ғылыми- тәжірибелік конференциясының

ЕҢБЕКТЕРІ

ТРУДЫ

Международной научно-практической конференции

«Развитие финансово-кредитной системы Республики Казахстан в условиях новой глобальной реальности», посвященную 20-летию ЕНУ им. Л.Н.Гумилева и 60-летию доктора экономических наук, профессора, Академика МАИН и Российской Академии Естествознания, заведующей кафедрой «Финансы» Садвокасовой Куляш Жабыковны.

WORKS OF THE

international scientific- practical conference

"Development of the financial - credit system of the Republic of Kazakhstan in the new global reality", dedicated to the 20th anniversary of L.N. Gumilyov ENU and the 60th anniversary of Sadvokasova Kulyash Zhabykovna, doctor of economic sciences, professor, IA academician, academician of the Russian Academy of Natural Sciences and head of the department "Finance".

2 часть

Астана – 2016

Л.Н.ГУМИЛЕВ ат. ЕУАЗИЯ ҰЛТТЫҚ УНИВЕРСИТЕТІ
ЕВРАЗИЙСКИЙ НАЦИОНАЛЬНЫЙ УНИВЕРСИТЕТ имени Л.Н.ГУМИЛЕВА
L.N. GUMILYOV EURASIAN NATIONAL UNIVERSITY

Л.Н. ГУМИЛЕВ ат. ЕҰУ ЖАНЫНДАҒЫ ЗАМАНАУИ ЗЕРТТЕУЛЕР ИНСТИТУТЫ
ИНСТИТУТ СОВРЕМЕННЫХ ИССЛЕДОВАНИЙ ЕНУ имени Л.Н.ГУМИЛЕВА
IMS OF LN GUMILYOV ENU

ЭКОНОМИКАЛЫҚ ЗЕРТТЕУЛЕР ИНСТИТУТЫ
ИНСТИТУТ ЭКОНОМИЧЕСКИХ ИССЛЕДОВАНИЙ
ECONOMIC RESEARCH INSTITUTE

Орынбор мемлекеттік университеті
Оренбургский государственный университет
Orenburg State University

Пенза мемлекеттік университеті
Пензенский государственный университет
Penza State University

Тыва мемлекеттік университеті
Тувинский государственный университет
Tuvan State University

БМУ бизнес пен технология менеджменті институты
Институт бизнеса и менеджмента технологий БГУ
School of business and management of technology of BSU

Ресей халықтар достығы университеті
Российский Университет дружбы народов
Peoples' Friendship University of Russia

ТРУДЫ

Международной научно-практической конференции

«Развитие финансово-кредитной системы Республики Казахстан в условиях новой глобальной реальности», посвященную 20-летию ЕНУ им. Л.Н.Гумилева и 60-летию доктора экономических наук, профессора, Академика МАИН и Российской Академии Естествознания, заведующей Кафедрой «Финансы» Садвокасовой Куляш Жабыковны.

Л.Н.Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университеті Л.Н.Гумилев атындағы ЕҰУ 20-жылдығына және экономика ғылымдарының докторы, профессор, ХАА және Ресейлік Жаратылыстану Академиясының академигі, «Қаржы» кафедрасының меңгерушісі Садвокасова Куляш Жабыковнаның 60-жас мерейтойына арналған «Жаңа нақты жаһандық жағдайда

Қазақстан Республикасының қаржы-несие жүйесінің дамуы»

Халықаралық ғылыми- тәжірибелік конференциясының

ЕҢБЕКТЕРІ

WORKS OF THE

international scientific- practical conference

"Development of the financial - credit system of the Republic of Kazakhstan in the new global reality", dedicated to the 20th anniversary of L.N. Gumilyov ENU and the 60th anniversary of Sadvokasova Kulyash Zhabykovna, doctor of economic sciences, professor, IA academician, academician of the Russian Academy of Natural Sciences and head of the department "Finance".

ӘОЖ 336.13.012.24 (574)

УДК 336.13.012.24 (574)

ББК 65.9.(5каз)я431

«Жаңа нақты жаһандық жағдайда Қазақстан Республикасының қаржы-несие жүйесінің дамуы» Халықаралық ғылыми- тәжірибелік конференциясының еңбектері- Астана: Л.Н.Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университеті, 2016 .-595 б.

Труды международной научно-практической конференции «Развитие финансово-кредитной системы Республики Казахстан в условиях новой глобальной реальности», Астана: Евразийский национальный университет им.Л.Н.Гумилева, 2016.-595 с.

Works of the international scientific- practical conference "Development of the financial - credit system of the Republic of Kazakhstan in the new global reality", - Astana: L.N. Gumilyov Eurasian National University, 2016.-p.595.

Редакция алқасы:

САПАРОВА Б.С.– төрағасы, э.ғ.к., Л.Н.Гумилев атындағы ЕҰУ «Қаржы» кафедрасының профессоры

КУЧУКОВА Н.К. - төраға орынбасары, э.ғ.д., ХАА академигі, РЖА академигі, Л.Н.Гумилев атындағы ЕҰУ «Қаржы» кафедрасының профессоры

САДВОКАСОВА К.Ж. – э.ғ.д., профессор , ХАА академигі, РЖА академигі, Л.Н.Гумилев атындағы ЕҰУ «Қаржы» кафедрасының меңгерушісі

АХМЕТЖАНОВА С.Б.- э.ғ.д., профессор, Ғылыми экономикалық сараптама орталығының директоры, Экономикалық зерттеулер институты

СЫДЫҚНАЗАРОВ М.Қ.- ф.ғ.к., саясаттану PhD, Л.Н. Гумилев атындағы ЕҰУ жанындағы Заманауи зерттеулер институтының директоры

КОРОЛЕВ Ю.Ю. – э.ғ.к., доцент, БМУ Бизнес пен технология менеджменті институтының «Бизнес-администрирование» кафедрасының меңгерушісі

ПАРУСИМОВА Н.И. – э.ғ.д., профессор, Орынбор мемлекеттік университетінің «Банковское дело и страхование» кафедрасының меңгерушісі

КУЗНЕЦОВА Т.Е. - э.ғ.к., доцент, Пенза мемлекеттік университетінің кафедрасының меңгерушісінің орынбасары

ДОНГАК Ч.Г. - э.ғ.к., доцент, Тыва мемлекеттік университетінің «Экономика и менеджмент» кафедрасының меңгерушісі

ЖАМИЕВА А.Е. –хатшы, экономика магистрі, Л.Н.Гумилев атындағы ЕҰУ «Қаржы» кафедрасының аға оқытушы

ISBN 978-601-7121-75-4 (ч.2)

ISBN 978-601-7121-71-6 (общ.)

УДК 336.13.012.24 (574)

ББК 65.9.(5каз)я431

© Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университеті, 2016

© Евразийский национальный университет им. Л.Н.Гумилева, 2016

Законом и международными стандартами аудита. Руководствуясь рекомендациями Всемирного банка ROSK (2008 г.), они требуют четкого отделения аудита от других услуг, которые могут предоставляться клиенту, не ограничивая никоим образом право предоставления аудитором других услуг, при условии, если они не противоречат принципу независимости аудитора. Такие услуги должны отделяться от аудиторских. Именно эти предложения должны найти отражение в новом Законе Украины «Об аудиторской деятельности». В стратегии деятельности Аудиторской палаты Украины среди приоритетных направлений, обеспечивающих повышение роли аудиторской профессии в обществе является осуществление контроля качества аудиторских услуг. Актуальной на следующие годы остается разработка методических рекомендаций и материалов по аудиторской деятельности в Украине, нормативных документов и предоставления других предложений по методологического обеспечения аудиторской деятельности в Украине.

Литература:

1. Официальный сайт АПУ [Электронный ресурс]. - Режим доступа к рес.: [http: www.apu.com.ua](http://www.apu.com.ua).
2. Международные стандарты контроля качества, аудита, обзора, другого предоставления уверенности и сопутствующих услуг [Издание 2014]: [Электронный ресурс].- Режим доступа к рес.: [http: www.apu.com.ua](http://www.apu.com.ua).
3. Перечень услуг, которые могут предоставлять аудиторы (аудиторские фирмы). Утв. решением АПУ от 22.1.2.2011 г. (с изменениями от 19.12.2013 г.): [Электронный ресурс]. - Режим доступа к рес.: [http: www.apu.com.ua](http://www.apu.com.ua).
4. Закон Украины «Об аудиторской деятельности» от 22.04.1993 г. (с изменениями): [Электронный ресурс]. - Режим доступа к рес.: [http: www.apu.com.ua](http://www.apu.com.ua).

УДК 657.1

СӘЙКЕСТІК АУДИТІН ЖҮРГІЗУДІҢ ШЕТ ЕЛДЕРДІК ТӘЖІРИБЕСІН ҚАЗАСТАНҒА ЕНГІЗУ МҮМКІНДІКТЕРІ

э.ғ.к., доцент Бейсенова Л.З.

Л.Н. Гумилев атындағы ЕҰУ, Астана қаласы

beisenovalz67@gmail.com

Қазақстан Республикасының Президенті – Елбасы Н.Ә. Назарбаевтың «Қазақстан 2050» стратегиясы: қалыптасқан мемлекеттің жаңа саяси бағыты» атты Қазақстан халқына 2012 жылғы 14 желтоқсандағы Жолдауында мемлекеттік қаржылық бақылау органдары алдына ең озық әлемдік тәжірибесі негізінде мемлекеттік аудиттің кешенді жүйесін құру бойынша міндет қойды.

Мемлекеттік қаржылық бақылау және мемлекеттік аудитін енгізудің негізгі принциптері және ұстанымдары, сондай-ақ дамыту сатысы Қазақстан Республикасы Президентінің 2013 жылғы 3 қыркүйектегі № 634 Жарлығымен бекітілген Қазақстан Республикасында Мемлекеттік аудитті енгізу тұжырымдамасында көрініс тапты. Тұжырымдаманы Лима декларациясы және аудиттің халықаралық стандартының басшылық принциптеріне сай келетін мемлекеттік аудиттің заңнамалық және әдістемелік базасын құру, сондай-ақ қолданыстағы мемлекеттік қаржылық бақылау жүйесінің тиісті заңнамалық және әдістемелік базасын жетілдіру көзделеді. Тұжырымдамасы іске асыруда «Мемлекеттік аудит және қаржылық бақылау туралы» Қазақстан Республикасы Заңының жобасы әзірленді. Мемлекеттік аудиттің негізгі мақсаты экономикалық саясаттың табысты іске асырылуына қолдау көрсету, елдің, өңірдің, саланың және т.б. өндірістік әлеуетін тиімді пайдалану. «Мемлекеттік аудит және қаржылық бақылау туралы» Қазақстан Республикасы Заңының жобасында Есеп комитеті мемлекеттік аудит типтеріне сәйкес мемлекеттік аудитті және қаржылық бақылауды жүргізу арқылы:

1) мемлекеттік аудит объектісінің бухгалтерлік есеп пен есептілікті жүргізу дәйектілігін және дұрыстығын, оның ұлттық ресурстарды пайдалану бойынша қызметінің Қазақстан Республикасының бюджет және өзге заңнамасының талаптарына сәйкестігін;

2) мемлекеттік органдар мен республикалық бюджеттен қаржыландырылатын квазимемлекеттік сектор субъектілері сатып алатын тауарлардың, жұмыстардың, көрсетілетін қызметтердің мерзімі, көлемі, бағасы, саны және сапасы бойынша шарт талаптарының орындалуын;

3) республикалық бюджетке түсетін түсімдердің толықтығы мен уақтылылығын, бюджетке түсетін түсімдердің алынуын, сондай-ақ республикалық бюджеттен түсетін түсімдер сомасын қайтару дұрыстығын, қате (артық) төленгенін, салықтық және кедендік әкімшілендіру тиімділігін;

4) мемлекеттік төтенше бюджеттің атқарылуын;

5) республикалық бюджет қаражатын, оның ішінде нысаналы трансферттер мен кредиттерді, байланысты гранттарды, мемлекеттік және мемлекет кепілдік берген қарыздарды, сондай-ақ мемлекеттің кепілгерліктерін, активтерін, оның ішінде республикалық мемлекеттік мүлікті пайдаланудың Қазақстан Республикасының заңнамасына сәйкестігін;

6) Қазақстан Республикасы Ұлттық қоры қаражатының қалыптастырылуын және пайдаланылуын;

7) қаржылық есептілік аудитін қоспағанда, Қазақстан Республикасы Ұлттық Банкі активтерінің Қазақстан Республикасының заңнамасына сәйкес Қазақстан Республикасы Президентінің келісімімен ғана немесе тапсырмасы бойынша пайдаланылуын;

8) квазимемлекеттік сектор субъектілерінің өздеріне бөлінген бюджет қаражатын пайдалануын қаржы экономикалық негіздемеге сәйкестігі тұрғысынан тексеруді жүзеге асырады.

Сәйкестік аудиті (қаржылық бақылау) мемлекеттік аудиттің ең бір қауқарлы тетіктерінің бірі болып табылады. Бұл қызметке аудит объектісі заңнамасын сақтауды, оның қызметін регламенттейтін құқықтық актіні де бағалау кіреді.

Сәйкестік аудитін өткізудің және жоспарлаудың халықаралық практикасына, шет елдердің ЖҚБО–сы нормативтік-әдістемелік базасына, соның ішінде Австралия, Канада, Ұлыбритания, Индия, Сингапур, Швеция, Нидерланды, Германия секілді алыс шетелге және жақын елдер - Ресей Федерациясы, Беларусь, Украина, Эстония, Армения, Әзербайжанның ISSAI сәйкестік аудитін өткізудің стандарттарын енгізудің тәжірибесі бойынша бұл елдердегі стандарттарды әзірлеу көзқарасында, соның ішінде сәйкестік аудитінің стандарттарын даярлау сатылап жүргізілген. Стандарттарды әзірлеу оны әзірлеу бойынша бекітілген жоспарларынегізінде болды. Осы әзірлемелерінің сапасын арттыру үшін сыртқы мемлекеттік қаржылық бақылау стандарттарын әзірлеу бойынша жұмыс топтары құрылған. Бұл ретте осы елдер заңнамасында ISA және ISSAI стандарттарын қолданылуына сілтеме жасалған.

Ресей Федерациясының Есеп палатасы бақылау және сарапшы-аналитикалық қызметін, мемлекеттік қаржылық бақылау жүйелік стандартизациясын жүйелік әдістемелік қамтамасыз ету, қалыптастыру және дамыту кезінде Есеп палатасы мемлекеттік аудиттің халықаралық стандартын алдын ала зерделейді. Ресей сыртқы мемлекеттік қаржылық бақылаудың Есеп палатасы мандатының ерекшелігімен шарттасқан стандарттары жүйесі, ИНТОСАИ стандарттар базасының ауқымдылығын ескереді, сәйкестік халықаралық құжаттардың талаптары және ережелеріне негізделеді. Ресей Федерациясы Есеп палатасы сәйкестік аудитін қаржылық аудит және тиімділік аудитімен бірлесе өткізеді. «Қаржылық аудитін өткізу» СГА 103 стандартында қаржылық аудитін өткізу регламенттеледі, ол бойынша негізгі талаптары белігленген, әрі оларды есептілік аудитін өткізу және заңнамасын сақтау аудиті түрлі сатысында орындау қажет. Ресей сарапшыларының пікірінше, қаржылық аудит мемлекеттік қаражаттарын қалыптастыру және пайдалану заңдылығын қаржылық бақылау типі ретінде қаралуы тиіс, ал тиімділік аудит дегеніміз бұл – мемлекеттік қаражаттары қалыптастыру және пайдаланудың нәтижелерін қаржылық бақылау типі. Бюджеттің атқарылуының дұрыстығын анықтау есебі және сәйкестік қорытындылары даярлығын кірістер мен шығыстардың бюджеттік заңнамасына сәйкестігіне тексерусіз мүмкін емес, сондай-ақ бюджет саласындағы ережелері және басқа нормативтік құқықтық актілері талаптарын ескеру қажет. Осыған ұқсас, тексерілетін объект бюджет шығындарын заң және өзге де нормативтік құқықтық талаптарына сәйкестігіне анықтау оның қаржылық есептілігіне аудитін өткізусіз мүмкін емес.

Қазақстан үшін осындай тұрғыдағы ұстаным қолдануы қолайлы әрі мүмкін деп санаймыз, яғни ол бюджеттік үдерістің барлық стадиясында сәйкестік аудитін өткізу. Қаржылық аудит екі өзара байланысты тараптардан тұруы тиіс - қаржылық есептілік аудиті және заңнамасын сақтау аудиті. Әдетте, ЖҚБО қызметін бағалауының басым критеріі болып жалпы танылған аудит халықаралық стандарттары, оларды енгізуі деңгейі және аудиторлардың күнделікті практикасында Тұжырымдамасын пайдалану болып табылады. Мемлекеттік қаржылық бақылау органдары үшін INTOSAI арнайы бейімдеген ЖҚБО, ISSAI және INTOSAI GOV секілді Халықаралық стандартын қолдануы және басшылығын әзірлену оларға бастапқы негізгі тұғыры ретінде қызмет етуі тиіс әрі жұмыс процесінде аудиторлардың кәсібилігі мен сапасын арттырады және оларға барша әлемдегі сенімнің нығаюына жәрдемдеседі.

Мемлекеттік аудитке көрсетілген елдерде талдау өткізу көрсеткендей, негізінен сәйкестік аудитін өткізу үшін ұлттық стандарттары пайдаланылады, оларды әзірлеу (Ұлыбритания, Канада, Австралия, Индия, Нидерланды, Ресей, Әзербайжан, Германия, Армения) INTOSAI халықаралық

стандарттарына негізделген. Эстония, Украина, Швеция, Сингапур, Нидерланды сияқты елдер ISSAI 4100 және 4200 стандартын тікелей пайдаланады. Барлық елдердің ЖҚБО-сы тура немесе жанама, имплементация арқылы, өз қызметінде халықаралық ISSAI 4100 және 4200 стандарттарын пайдаланады. Бұлардың сәйкестік аудитін өткізу кезіндегі және ISSAI 4100 және 4200-лар стандарттарын пайдалану кезіндегі белгілі бір қиындықтарға кездесуі бір бөлек мәселе. Негізгі қиындықтарға мыналарды жатқызуға болады:

- мәнділігі деңгейінің күрделілігін анықтау;
- таңдау мөлшерін анықтау;
- критерилерін таңдау аудиті.

Ал енді ISSAI 4100 және 4200 стандарттарын пайдалануы кезінде ISSAI 4200 стандарттарын іс жүзінде қолдануында күрделілігі бар және сәйкестік аудиті өткізу барысында тәуекелді бағалау күрделілігі болады. Көптеген елдерге сәйкестік аудиті стандарттарын енгізуі үшін ауқымды жаңа ұғымдар мен көзқарастар санын игеріп алу үшін де әжептеуір уақыт қажет болады. Мәселен, Нидерландыдағы Есеп Сотында сәйкестік аудитін өткізу үшін ISSAI стандарты пайдаланады, тәуекелдерді бағалау негізінде бақылау объектісін өткізеді анықтау бойынша талдау жұмыстар (ол 1-1,5 айды құрайды, алдын ала интервью өткізеді, министрліктің, ішкі аудиті қызметі бойынша оның қызметін бағалауды өткізеді, сондай-ақ бақылау мәні министрліктің жаңа саясаты, оның қабылдануы тездігі, жоспарланбаған шығындары болуы мүмкін) жүргізеді. Австралияда ISSAI стандарттары базасында әзірленген Ұлттық стандарты пайдаланылады, ал аралық аудитті пайдалану бойынша бар тәжірибесі оған бұл ұйымдардың ішкі бақылау құралдарын қоса алғанда, оның қызметі саласындағы ұйымдар және аясы туралы аудиторға дұрыс түсінік алуға мүмкіндік береді және Аудитінің қызметіне (ішкі аудиті) қаржылық есептілікте айтарлықтай қателіктер жасауға тәуекелдерді алдын ала бағалауға және пайдалануға, осылайша аудиторлық тәуекелдерді мәмілеге келетіндей деңгейде азайту үшін жоспарлауға аудит ұйымдарына мүмкіндік береді. Үндістан тәжірибесі де қызық, онда Ұлттық стандарттары, сәйкестік стандарт ISSAI пайдаланылады. Бұл жерде критерий үшін сәйкестік аудиті анықталады.

Зерттелетін елдердегі сәйкестік аудиті негізінен қаржылық аудиті және тиімділік аудитімен бірлесе өткізіледі (Ұлыбритания, Канада, Австралия, Индия, Нидерланды, Ресей және т.б.) Бұндай көзқарас, бұл елдердің ЖҚБО пікірінше бойынша, кідірістері мен кемістіктерді азайтуға мүмкіндік береді. Сингапур, Эстония, Украина секілді елдерде сәйкестік аудитін жеке өткізеді. Бұл ретте Сингапур және Украина сәйкестік аудиті шеңберінде сондай-ақ қаржылық аудиті мен тиімділік аудитін де өткізеді. Сингапурдың ЖҚБО тәжірибесін қарау көрсеткендей, Сингапур ЖҚБО негізгі функциясы тікелей аудитін өткізу болып табылады, ал сәйкестік аудиті мемлекеттік аудитінің құрамдас бөлігі болып табылады. Сингапур ЖҚБО есеп қызметін зерделеу, мемлекеттік аудитін өткізу көп жағдайда қаржылық аудит және сәйкестік аудитін өткізуге шоғырланғанын көрсетеді.

Сәйкестік аудитін өткізудің көзқарасын салыстырмалы талдауда Қазақстан және Сингапур арасында белгілі бір ұқсастықты байқауға болады. Сингапур сәйкестік аудитін жеке өткізеді, сондай-ақ ол қаржылық аудит және тиімділік аудитін бірге өткізеді. Сондай-ақ көзқарастарды салыстыра қарай отырып, сәйкестік аудитін өткізуде Қазақстан және Украинаның арасындағы белгілі бір ұқсастықты байқауға болады. Украина, Канада және Ұлыбританияға қарағанда, сәйкестік аудитін жеке де өткізе алады, сондай-ақ бірлесе қаржылық аудиті мен тиімділік аудитін өткізеді. Осындай ұстанымды және Қазақстан да пайдаланады. Сәйкестікке бақылау мақсаты мен мәніне қарай, дербес өткізілуі мүмкін, қаржылық есептілік бақылауының тиімділік бақылауын өткізу құрамдас бөлігі болуы да мүмкін (Республикалық бюджет атқарылуын бақылау жөніндегі Есеп комитеті Төрағасының 23.12.2013 ж. №246 н/к. Бұйрығына №1 Қосымшасы). Сәйкестік аудитін, егер ол дербес өткізілсе бақылау материалдарымен егжей-тегжейлі танысуды қарастырады, соның ішінде бюджет қаражаттары түсімдері және оларды пайдалану операцияларын бақылау объектісі орындауы кезіндегі заңнамасы нормаларын сақтауды нақтылы сәйкестікке бақылау. Сонымен бірге Украина Есеп палатасы сәйкестік аудитін бір кешенде өткізеді. Кешенді аудитке, өз кезегінде, көп немесе аз дәрежеде қаржылық аудиті және сәйкестік аудит пен тиімділік аудитінің элементтері кіреді. Бұндай көзқарасты бірлестіре қолданылуы Қазақстанға келіңкірейді және бұл сөз жоқ зерделенетін мәселесін тұтастай алуға мүмкіндік береді, проблеманы қаржылық, заңнамалық қамтамасыз ету көзқарасы, іске қосылған тетіктерін іске асыру және ұйымдық құрылымдық пысықтау тұрғысынан көруге жәрдемдеседі. Мәселен, Швецияда жоғары бақылау органы функциясын пайдалану мәселесінде

тәжірибесі бар әрі ол озық көзқарас. Мемлекеттік қаржылық аудитінің органы ұйымдастырушылық құрылымдық кәсіби құраушысы мына секциялары:

1) қаржылық аудиті (кәсіпорын және мекеменің жалпы қаржылық жай-күйін талдау; нормативтік-реттеу ші құжаттардың ережелерін сақтауды тексеру);

2) әкімшілік қызметі аудиті (үнемділік және тиімділікті анықтау, көрсетілетін қызметтерді бағалау сапасы және саны, бақылау объектісінің қойылған мақсатқа қол жетуін талдау, заңнамасына сәйкестік);

3) мемлекеттік бақылаудың компьютер және бухгалтерлік жүйесінің аудиті.

Аудитті жүргізу бойынша қорытындылар (есеп) жасау кезінде анықталған бұзушылықтар бойынша кәсіби шешім жасауда қателіктерге ұрынуы қауіпін болдырмас үшін кәсіби тұжырым есепке алынады.

Қазақстан үшін аталған тәжірибесі мемлекеттік аудит бағыттарын нақты шектеу және аудиторлардың кәсіби тұжырымын есепке алуы негізінде аудиторлардың жауаптылығыи арттыруы тұрғысынан қызығушылық тудырады. Көптеген ЖҚБО кәсіби тұжырым пайдалану тәуекелін өзіне әзірге алмайды және ол сәйкестік аудитін өткізуде дәстүрлі көзқарасты негізге алуда. ISSAI халықаралық стандарттарын сәйкестік аудитін практикада өткізу кезінде енгізуі және пайдалану проблемасы бар. Оларға мыналарды жатқызуға болады:

- халықаралық стандарттары теориясы және практикасы арасындағы жеткіліксіз байланыс;
- бұл аудит типі туралы «дұрыстылығын» анықтау қиындықтары және ол бойынша одан әрі түсіндірмелері ;
- басшылық принциптері сот функциясына толыққанды және жеткілікті негіз бермейді;
- сәйкестік аудиті кезіндегі ақылға сыйымды және шектеулі сенімділікті анықтау үшін басшылықтың болмауы.

Сонымен қатар барлық мемлекеттер сәйкестік аудитін өткізу бойынша басшылық әзірлемелеріне шығармашылық көзқараспен қарайды. Осы бағыттарында олар мемлекеттік саясатпен байланысты салалар мәселелері, мемлекеттік бағдарламалары әзірлемелері және іске асыруы бөлігінде тиісті зерттеулер өткізеді. Сәйкестік аудитін өткізу бойынша барлық басшылықтарда бірқатар бірізді іс-қимылдар қаралған, олардың нәтижелері сәйкесті аудитор құжаттарында ресімделеді. 1-сызбада сәйкестік аудитін ұйымдастырудың сызбасы көрсетілген.

Сәйкестік аудитін анықтаудың негізгі принципіалды ұстанымдары, қағидаттары, мақсаттары зерттелетін мемлекеттерде бірдей. Тұтастай алғанда, барлық стандарты және басшылықтар ISSAI 4000, 4100 және 4200 стандартына сәйкес және бағдарланған. Ал сәйкестік аудитін өткізу басшылығы бойынша алсақ, практикалық ұсыныстар сәйкестігі аудитін өткізу бойынша барлық сатысында сәйкеседі. Алайда, барлық қолда бар басшылықтарында сәйкестік аудитін өткізудің нақты критерилері жазылмаған. Осылайша барлық зерттелетін мемлекеттердегі аудитті өткізу сатысы бірдей. Сонымен қатар, ұсынбалардың атқарылуын бақылауға бағытталған келесі іс-шараларын өткізудің кезендігіне қатысты ғана айырмашылықтар бар. Жекелеген мемлекеттерде келесі іс-шаралары үш жылда бір рет, басқа уақытта төрт жылда бір рет жүзеге асырады, бұл ретте тұтастай алғанда қайталама аудиті кезіндегі аудиторлар ұсынбалардың атқарылуына назар аударатынын көрсетуіміз қажет.

Қазақстан Республикасының ұлттық ерекшеліктері, әлеуметтік-экономикалық дамуына орай INTOSAI стандарттарын трансформациялаудың әдістерін пайдалану ұсынылады. Бұл ретте:

1. халықаралық ISSAI стандарттарын сәйкестік аудитін өткізу практикасын енгізуі және пайдаланудың күрделілігі және проблемасын ескеру. Қазақстандағы сәйкестік аудитінің әзірлемелері және нормативтік-әдістемелік базасын қалыптастыруда негізге қолда бар құрылымдық стандарт және әдістемелік басшылықты алуы орынды. Сондай-ақ, Стандарт және Басшылық бойынша сәйкестік аудитін өткізуде шешуші критерий сәйкестік және имплементация қажет.

2. МҚБ жүйесін реформалау мәселесінде Қазақстан Республикасымен бірдей старт позициясында болған елдердің тәжірибесін (Ресей Федерациясы, Украина, Армения және Эстония) ескеру.

3. Қолданыстағы бақылау аппаратын даярлау және жұмыстары тәжірибесіне егізінен қаржылық-бюджеттік саласындағы бұзушылықтар және сәйкессіздіктер анықтауы бойынша ие екенін ескеріп, шетелдік елдердің сәйкестік аудитінде пайдаланалатын аналитикалық әдістері және рәсімдерді қадамдап сипаттауы бар нақтыланған ұсынымдар әзірлемелерін жасауға акцент болуы орынды.

4. Бүгінгі күні Қазақстан үшін ЖҚБО практикасына жеке сәйкестік аудитін өткізу анағұрлым

қолайлы. Келешекте сәйкестік аудитін қаржылық есептілік аудитімен біріктіруді енгізу – бұл Қазақстан аудитін дамыту перспективасында бар, ол ең алдымен бақылаушы аудиторлардың кәсіби даярлау деңгейін көтеруді жобалайды.

5. Қазіргі заманғы практикасы (Канада, Австралия, Германия және т.б.) бар елдердің жинақтарын және мемлекеттік басқарулары саласындағы сәйкестік аудиті бойынша қолданылған критерилерін (Ұлыбритания) аударуы жолымен ең озық әлемдік тәжірибесінің кітапханасын қалыптастыру орынды.

Сәйкестік аудиті тәуелсіз, объективті және сенімді болуы тиіс. Бұл ретте аудиттің объектісі қызметін реттеу ші нормативтік-құқықтық актілері талаптарына сәйкес аудит объектісі кезінде жұмыс істей ме, немесе нақты атқарылуда ма деген мәселе анықталуы тиіс.

Әдебиеттер:

1. Қазақстан Республикасының Президенті Н.Ә. Назарбаевтың «Қазақстан-2050» стратегиясы»: қалыптасқан мемлекеттің жаңа саяси бағыты» атты Қазақстан халқына 2012 жылғы 14 желтоқсандағы Жолдауы;
2. «Қазақстан Республикасында мемлекеттік аудитті енгізу тұжырымдамасын бекіту туралы» Қазақстан Республикасы Президентінің 2013 жылғы 3 қыркүйектегі № 634 Жарлығы;
3. Қазақстан Республикасы Үкіметінің «Мемлекеттік аудит және қаржылық бақылау туралы» Қазақстан Республикасы Заңы, 12 қараша 2015 жыл;
4. Басқа да елдердегі мемлекеттік аудиті Ұйымдарының сайты (uchebnikonline.com);
5. Официальные сайты ВОФК указанных стран;
6. «О Счетной палате Российской Федерации», Федеральный закон от 5 апреля 2013 г. № 41-ФЗ;
7. Жоғары қаржылық бақылау органдарының Халықаралық стандарты үшін (ISSAI) шығарылған Жоғары қаржылық бақылау органдарының сайты. (INTOSSAI)// www.intosai.org;
8. Австралийский нацфонд аудита - <http://www.anao.gov.au/>;
9. Офис Генерального аудитора и контроля Индии; <http://www.saiindia.gov.in>;
10. SSA-Singapore Standards of Auditing(<http://caa.isca.org.sg/standards/ssa>);
11. Официальный сайт ВОФК Королевства Швеции (www.riksrevisionen.se).

УДК 657.1

ПЕРСПЕКТИВЫ ПЕРЕХОДА ЭКОНОМИКИ К МОДЕЛИ «ЗЕЛЕНАЯ ЭКОНОМИКА» В КАЗАХСТАНЕ

Бекбулатова А.Т.

Евразийский университет им. Л.Н. Гумилева, г. Астана, Республика Казахстан

Шаяхметова Е.А.

Директор центра образовательных технологий «ESS», г. Астана, Республика Казахстан

Экономический рост и развитие являются основополагающими процессами макроэкономической динамики. Экономическая наука определяет ряд моделей, которые описывают зависимость данных процессов от тех или иных внешних или внутренних факторов (что касается экономического роста) или идентифицируют процессы в зависимости от направления и стратегии реализации (что соответствует описанным типам экономического развития). Учитывая особенности отдельных обществ, данные модели так или иначе находят отражение в национальных моделях экономических систем. Успешная стратегия предполагает комбинацию общественного (постиндустриальных тенденций эволюции современной глобальной мировой системы), частного (закономерностей транзитивных преобразований) и единичного (национальной специфики социально-экономических изменений в трансформационном процессе). Следует отметить, что историческая обусловленность развития, прогресса, социальной эволюции находит свое практическое воплощение не в каждой отдельно взятой экономической системе, а только действует как общая тенденция, как вектор движения мировой цивилизации. Осуществление этих направлений инновационного сценария в Казахстане во многом зависит от решения задач инновационного развития в регионах страны.

Однако для пространственного развития Казахстана характерны разный стартовый уровень его отдельных территорий, различия в структуре и специализации хозяйств, неоднозначность